

Resume af Det Kongelige Biblioteks Årsberetning 2015

Det Kongelige Bibliotek er Danmarks Nationalbibliotek og Københavns Universitetsbibliotek. Mission: Biblioteket virker for uddannelse, forskning og oplysning i nutid og fremtid. Vision: Biblioteket bevarer fortiden, indsamler og beriger nutiden og forøger sin værdi for mennesker, forskning, uddannelse og samfund i fremtiden.

Rammeaftale 2015-2018

Med virkning fra 1. januar 2015 trådte en fireårig rammeaftale for årene 2015-2018 i kraft. Rammeaftalen er udarbejdet sammen med Kulturministeriet og fastlægger den overordnede strategi og de økonomiske rammer for de næste fire år. I henhold til rammeaftalen skal biblioteket fortsætte med at videreudvikle sig som et digitalt bibliotek samtidig med, at det fortsat tager vare på de fysiske samlinger og opretholder sin fysiske forankring i både de nationale aktiviteter på Slotsholmen og fakultetsbibliotekerne på Københavns Universitets forskellige campusser. Det betyder især, at Det Kongelige Bibliotek skal:

- videreudvikle det digitale bibliotek til samlingsforvaltning og formidling
- vedblive med at bevare, benytte og formidle de fysiske samlinger
- være til stede i den fysiske verden med spændende fakultetsbiblioteker, der har gode studiemiljøer og outreachaktiviteter, og på Slotsholmen skal der leveres et godt studie- og forskningsmiljø og et alsidigt formidlingsprogram med afsæt i bibliotekets samlinger og opgaver.

Rammeaftalen vil være styrende for alle aktiviteter i biblioteket og der er fastsat årlige mål for bibliotekets udvikling. Efter at rammeaftalen er udarbejdet, har regeringen pålagt alle statsinstitutioner ekstra økonomiske besparelser på 8% over fire år, hvilket vil gøre de kommende år særdeles vanskelige, uden at det dog ændrer de strategiske mål.

Nationalbiblioteket

Som *nationalbibliotek* forvalter Det Kongelige Bibliotek den nationale kulturarv af både dansk og udenlandsk oprindelse i form af udgivne værker (bøger, tidsskrifter, aviser, småtryk, computerspil), håndskrifter, arkivalier, kort, billeder, fotografier og musikaler i analog eller digital form, herunder den danske del af internettet i Netarkivet, og dokumenterer dagliglivets immaterielle kultur.

Biblioteket skal på nutidens vilkår give den bedst mulige adgang til samlingerne til forskning, studier og oplevelser, samtidig med at disse skal bevares, sikres og overleveres til eftertiden. Som nationalbibliotek udfører institutionen forskning inden for nationalbibliotekets opgaver, funktioner, fag og samlinger. Som museums- og kulturinstitution formidler nationalbiblioteket viden og oplevelser med udgangspunkt i opgaver og samlinger.

Der blev gennemført omfattende justeringer af Nationalbibliotekets organisation i 2015 i to faser, således at den nu består af syv afdelinger. Først blev Pligtafleveringssektionen i foråret lagt sammen med Bevaringsafdelingen, og Afdelingen for Digital Bevaring fik tilført opgaven med digital pligtaflevering, således at digital bevaring og accession nu er samlet. Samtidig blev den daværende matrix-organisering af Nationalsamlingerne omlagt til to Nationalsamlingsafdelinger

med hver sin afdelingsleder. I efteråret skete så yderligere en organisationsændring i forbindelse med nedlæggelsen af området Digital Infrastruktur og Services, således at Nationalbiblioteket nu også omfatter Digitaliseringsafdelingen og sektionen Digital udvikling og formidling. Det har allerede nu vist sig, at denne sammenlægning har haft en positiv effekt for digitaliseringsprojekterne, idet alle funktioner fra fremfinding over skanning og metadatataskabelse til digital formidling nu er samlet. Det giver smidigere arbejdsgange og bedre projektledelse, når hele processen fra start til slut samlet er i samme organisatoriske enhed.

Indførelse af pligtaflevering af digitale trykforlæg for fysiske bøger har i flere år været et strategisk mål for Nationalbiblioteket. Der er dog stadig et stykke vej inden målet er nået. Komplexiteten i formater, indsamlingsvilkår og formidling er stor. Det kræver analyser af forlagenes tekniske håndtering af deres e-bøger og trykforlæg samtidig med, at der skal tages højde for de bevaringsmæssige muligheder og udfordringer. Det er nødvendigt at finde den optimale arbejdsproces for at sikre en dækkende aflevering af digitale trykforlæg og en effektivisering for både forlagene og Det Kongelige Bibliotek. Endvidere skal sammenhængen mellem produktionsworkflow for e-bøger og for trykte bøger klarlægges, således at digitale trykforlæg efterhånden kan afløse den fysiske pligtaflevering af i hvert fald visse typer fysiske bøger. Det Kongelige Bibliotek har som mål at få ændret pligtafleveringsloven, således at der skabes hjemmel for en udvidelse af den digitale pligtaflevering.

Retrodigitaliseringen af bibliotekets samlinger er fortsat i 2015. Det Kongelige Biblioteks store crowdsourcingprojekt, *Danmark set fra luften – før Google* blev i 2015 udvidet til også at omfatte en ny stor del af Danmark, nemlig Sjælland og Lolland-Falster. Takket være en fondsbevilling er det sikret, at der vil blive føjet yderligere ca. 900.000 luftfotos til de knap 500.000, der allerede er online. Et andet projekt er, at Det Kongelige Biblioteks samling af middelalderfragmenter er blevet digitaliseret og tilhørende data er indtastet. Når de bliver publiceret, vil ca. 6.600 sider fragmenter hovedsageligt med middelalderlige tekster på latin være tilgængelige i faksimile på internettet. Det vil give forskere i den middelalderlige skriftkultur adgang til et stort og hidtil ret upåagtet materiale. Endelig skal fremhæves, at biblioteket har digitaliseret 14.000 fotos fra det 20. århundredes vigtigste danske kunsthøved, Keld Helmer-Petersen, hvis samling på i alt 40.000 foto blev erhvervet i 2015. Det er første skridt i en proces, der følges af yderligere digitalisering, forskning og en stor retrospektiv udstilling i 2020.

Et vigtigt skridt på vejen mod det digitale bibliotek har været at retrokonvertere tidligere tiders kortkataloger og registranter over bibliotekets samlinger til onlinekatalogen REX. Retrokonverteringen blev indledt i 1993 og er nu næsten færdig. Den startede med kortkatalogerne til de danske og udenlandske hovedsamlinger, først fra katalogkort efter hhv. 1960 og 1950, derefter de håndskrevne kataloger fra hhv. 1482-1959 og 1450-1949. Dernæst har biblioteket retrokonverteret kataloger ved Københavns Universitets institutbiblioteker, andre nationale samlingers trykte og håndskrevne kataloger samt en lang række specialkataloger. Det Kongelige Bibliotek rummer også en stor mængde tryksager, som ikke er egentlige bøger. Dette materiale bevares i Småtrykssamlingen og drejer sig om f.eks. årsberetninger og regnskaber, personaleblade, udstillingskataloger, prislister over varer, foreningers love og vedtægter og meget andet. Oplysninger om småtryk i tidligere papirkataloger og papirregistranter er nu også retrokonverteret til REX. Retrokonverteringen blev i starten finansieret af biblioteket selv og derefter af en særlig pulje i Kulturministeriet. I 2013 blev puljens formål udvidet, således at der nu også kan ydes tilskud til retrokonvertering, metadatakonvertering og formatmæssig tilpasning af væsentlige

danske kataloger, databaser og andre registranter samt finansiere digitalisering/retrokonvertering af de ældre ikke-digitale dele af nationalbibliografien.

Det Kongelige Bibliotek har museums- og kulturinstitutioner til opgave at formidle samlinger, opgaver og funktioner gennem koncerter, udstillinger, foredrag m.v. I 2015 var et højdepunkt i dansk kultur- og musikliv fejring den store danske nationalkomponist Carl Nielsens 150-års fødselsdag. Den blev fejret såvel i Danmark som i udlandet. Det er sket gennem initiativer, der omfattede videnskabelige og populære udgivelser af tekster, noder og musik, en ny international Carl Nielsen kammermusikkonkurrence, videnskabelige symposier, udstillinger, radio og tv samt et meget stort antal koncerter, hvoraf en del fandt sted i Dronningesalen på Det Kongelige Bibliotek. Af udstillinger skal fremhæves en stor udstilling om den danske forfatter Klaus Rifbjerg (1931-2015), som har været en af de betydeligste forfattere og opinionsdannere i nyere tid. Udstillingen, *Klaus Rifbjerg – en digter til tide*, beskrev hans betydning for dansk kulturliv gennem næsten 70 år som forfatter, debattør, redaktør og opinionsdanner. Det skete med udgangspunkt i det omfattende arkiv, som Klaus Rifbjerg løbende havde overdraget til biblioteket.

Københavns Universitetsbibliotek

Københavns Universitetsbiblioteks hovedopgave er at yde biblioteksbetjening til Københavns Universitet i almindelighed og til de enkelte fakulteter i særdeleshed.

Universitetsbiblioteksfunktionen på Det Kongelige Bibliotek indgår i Københavns Universitetsbibliotek, der er den fælles organisation på tværs Det Kongelige Bibliotek og Københavns Universitet af alle biblioteker, der betjener Københavns Universitet. Københavns Universitetsbibliotek drives i henhold til en aftale mellem Det Kongelige Bibliotek og Københavns Universitet fra 2012.

I maj 2015 skete der et navneskifte for universitetsbiblioteksorganisationen, idet rektor for Københavns Universitet og direktøren for Det Kongelige besluttede, at det fremtidige formelle navn for hele biblioteksorganisationen ved Københavns Universitet skal være *Københavns Universitetsbibliotek*. Samtidig blev det tidligere begreb Københavns Universitets Biblioteksservice (KUBIS) udfaset. Hermed er en lang organisatorisk udvikling slut, som gør det meget nemmere for brugerne at forstå universitetsbiblioteksorganisationens og dens tilbud til forskere, lærere og studerende ved Københavns Universitet.

De digitale tjenester har stadig høj prioritet. På e-bogsområdet har særligt introduktionen af brugerdrevet anskaffelse, kaldet PDA (forkortelsen står for: *Patron Driven Acquisition*), resulteret i en betydelig stigning i benyttelsen af e-bøger i de seneste år. Det understreger e-bogsstrategiens succes. Den samlede benyttelse af digitale materialer fra Universitetsbiblioteket (ekskl. Nationalbiblioteket) androg 13.800.000 enheder, en stigning på 8,3 % i forhold til 2014. Heraf udgjorde benyttelsen af e-tidsskriftartikler 6.000.000 enheder, en stigning på 8 % i forhold til 2014. Benyttelse af de faglige LibGuides digitale vejledninger androg 290.000 hits, en stigning på 61,5 % i forhold til 2014. Benyttelsen af Københavns Universitetsbiblioteks hjemmeside på Københavns Universitets web-sider androg 177.000 sidevisninger, et fald på 5,9 % i forhold til 2014. Personlig service androg 188.000 kontakter og antal besøgende på universitetsbibliotekets fysiske betjeningssteder androg 1.400.000. Antal deltagere i brugerkurser androg 13.000. Universitetsbibliotekets udviklingsaktiviteter og projekter i 2015 nævnes særskilt nedenfor.

E-bøger: Det har været af højeste prioritet, at få en samlet systematisk dækning af e-bogsporteføljerne fra gruppen af store forlag. Det lykkedes i 2015 at etablere aftaler med mange store forlag om systematisk anskaffelse af deres e-bogsporteføljer med samlede pakker eller i form af brugerstyrede anskaffelsesordninger. Dette indbefatter aftaler med et af de store aggregatorsystemer, specialiseret i formidling af litteratur fra mange forskellige forlag, samt aftaler med et antal mindre forlag. *Labs/beriget studiemiljø* består i udvikling af moderne biblioteksbaseerede studiemiljøer og labs med fokus på informationsteknologiske og teknologiske nydannelser, stillet til brugernes rådighed inden for særlige fysiske rammer til understøttelse af de studerendes fælles læringsaktiviteter og gruppearbejdet som studieform. Til projektet er indrettet seks ”labs” med fokus på temaerne innovation, dataanalyse og -visualisering, nye læringsformer (active learning, peer to peer learning) og digital humanities.

Bibliometrisk service er en service med gratis levering af årlige bibliometriske analyser, udviklet i samspil med fakulteter og institutter, samt levering af bibliometriske analyser mod betaling til centre og enkeltforskere, f.eks. i forbindelse med bibliotekernes ph.d.-undervisning og i forbindelse med ansættelser. Desuden har forskerne fået direkte adgang til Københavns Universitets forskningsregistreringssystem (CURIS) og bedre værktøjer til visuel præsentation af deres forskningsproduktion.

Forskerservice – markedsføring: Til denne service har Universitetsbiblioteket produceret tre videospots om henholdsvis Bibliometrisk service, Copyright-service samt Open Access-service med forskere og ph.d.-studerende som målgruppe. Videoerne er baseret på interviews med de ansvarlige biblioteks-koordinatorer, suppleret med udvalgte klip fra undervisnings- og vejledningssessioner.

Økonomiske udfordringer sætter stadig sit præg på universitetsbiblioteksopgaven. Prisstigningerne på e-ressourcerne er fortsat en betydelig belastning af anskaffelsesbudgettet. Alene stigende kurser på dollar og pund har i 2015 betydet tocifrede procentstigninger i danske kroner. De fleste udenlandske forlag har dog – som følge heraf - accepteret mindre prisstigninger end hidtil. Af Det Kongelige Biblioteks samlede udgift til digitale ressourcer på 45 mio. kr. årligt udgør aftalen med forlaget Elsevier med sine 18 mio. kr. årligt den største økonomisk enkeltpost i materialebudgettet. Selvom prisstigningen i aftalen i de kommende år ”kun” er på 3 procent, udgør den stadig i sig selv en mærkbar forringelse af bibliotekets budgetmæssige situation og anskaffelsesmæssige manøvrerum oven i de øvrige besparelser.

Paradigmeskift i IT-organisationen

I november 2015 traf direktionen beslutning at nedlægge området *Digital Udvikling og Infrastruktur (DIS)* og ud fra opgavernes karakter at integrere it-opgaver og it-funktioner i henholdsvis Nationalbiblioteket, Universitetsbiblioteket og Det Administrativt-Teknisk Område. Med denne organisationsændring er der sket et afgørende paradigmeskift *fra*, at de digitale og it-mæssige sider af biblioteket har været samlet i en søjle, *til* at bibliotekets digitale sider organisatorisk integreres overalt i institutionen, hvor det funktionelt og opgavemæssigt er relevant. Samtidig er der sker et afgørende *ledelsesmæssigt* paradigmeskift *fra*, at de digitale aspekter af biblioteket ledes af en chef med fagkyndighed inden for området, *til* at opgaverne ledes af biblioteksmæssige generalister med indsigt i kerneopgaverne og biblioteket som helhed. IT har gennem mange år været en integreret del af institutionen, dens organisation, funktioner og opgaveløsninger, hvilket ydermere er understreget med disse organisationsændringer og i den nuværende institutionsstrategi.

Økonomi og personale

Lovgrundlaget for Det Kongelige Bibliotek er fastlagt i finansloven. Der findes særskilt lovgrundlag for pligtaflevering, tyverisikring og forskning, L 224 af 27/3 1996. Biblioteket havde en bevilling på årets finanslov og tillægsbevillingslov på 341,5 mio. kr. Hertil kunne der efter aflæggelsen af regnskabet 2014 lægges en overført opsparing på 0,1 mio. kr. I løbet af regnskabsåret havde biblioteket endvidere supplerende indtægter på 52,5 mio. kr. Samlet set havde biblioteket derfor et disponibelt beløb i 2015 på 394,0 mio. kr., hvoraf 181,4 mio. kr. udgjorde lønninger og 212,6 mio. kr. øvrige omkostninger. Ca. 120 mio. kr. vedrører udgifter til bibliotekets bygninger.

Medarbejderstaben omfatter medarbejdere ansat under ordinær virksomhed (finanslovsbevillingen samt andre indtægter), indtægtsdækket virksomhed, tilskudsfinansieret forskning og andre tilskudsfinansierede aktiviteter. I 2015 har der samlet set været ansat medarbejdere svarende til 417,7 årsværk. Antal årsværk er faldet fra 424,8 i 2014 til 417,7 i 2015. De 417,7 årsværk svarer til, at der var ansat 664 personer på biblioteket. Faldet i årsværk ligger dels inden for ordinær virksomhed, hvor det er et udtryk for tilpasning af lønudgifterne til faldende bevillinger, dels inden for indtægtsdækket virksomhed, hvor det skyldes lavere omsætning. Af de 417,7 årsværk er kun ca. 323 af disse er finansieret af finanslovsbevillingen, men den øvrige aktivitet skyldes bibliotekets salg af ydelser og deltagelse i beskæftigelsen af ansatte på særlige vilkår.

Materialeanskaffelser

Regnskab for anskaffelser i 2015, dvs. regnskabet for køb af bøger, tidsskrifter og andre materialetyper i fysisk og elektronisk form samt indbinding var i alt 48,4 mio. kr. Af beløbet anvendtes 4,6 mio. kr. til nationalbiblioteksopgaven og 43,9 mio. kr. til universitetsbiblioteksopgaven.

En stor del af anskaffelserne til *nationalbiblioteksopgaven* afspejles ikke i regnskabstallene, idet den overvejende del af materialet erhverves via pligtaflevering og gaver. Især skal fremhæves, at der via pligtafleveringen erhverves digitale dokumenter i eksemplarform (cd-rom m.m.) og digitale værker, som publiceres på internettet. Dette sker via nethøstning. Til anskaffelse af de særlige materialetyper – manuskripter, arkivalier, billeder, kort, noder, nodemanuskripter, immateriel kulturarv (Dansk Folkemindesamling), orientalia og judaica – er anvendt 1.571.600 kr. Bevaringsafdelingen har til indbindingsmaterialer og bedre bevaringsforhold anvendt 504.000 kr., som bruges i henhold til aftalte kvoter

Regnskabet for *universitetsbiblioteksopgaven* er for de trykte dokumenters vedkommende opdelt på fagkonti, som modsvarer de fagområder ved Københavns Universitet, som Det Kongelige Bibliotek betjener. I alt blev der til universitetsbiblioteksopgaven anvendt kr. 43,9 mio., hvor langt den største post udgøres af udgiften til digitale dokumenter, nemlig kr. 40.889.000 kr. Udgiften til digitale dokumenter udgør nu ca. 94% af de samlede udgifter. Det Kongelige Bibliotek satser fortsat stærkt på opbygning af digitale samlinger og adgang til digital information.